

ДУТЧАК Юрій

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-0537-2316>e-mail: yrdutchak@ukr.net**ВИНИКНЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ТЕОРІЯ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Сучасний світ характеризується суттєвими перетвореннями, які впливають на різні соціальні інститути, серед яких одним із найпотужніших виступає сфера фізичної культури і спорту. Протягом багатьох століть фізична культура і спорт функціонально пристосовується до потреб та запитів суспільства, її структури, яка постійно змінюється.

Виникнення фізичної культури починається з того моменту коли наші пращури заради свого існування у боротьбі з силами природи, почали використовувати фізичні вправи.

Метою дослідження є охарактеризувати зміст теорії трудової діяльності стосовно виникнення фізичної культури.

Для досягнення мети дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, а саме: аналіз, синтез та узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження, навчально-методичної літератури та Інтернет-джерел.

Фізична культура, як і культура в цілому, є результатом суспільно-історичної практики людей. В процесі праці люди, впливаючи на оточуючу їх природу, в той же час змінюють і свою власну природу, розвиваючи при цьому свої фізичні і духовні сили.

Результати дослідження довели, що теорія трудової діяльності, базується на припущенні, що фізичні навички людини формувалися під впливом необхідності виконання трудових завдань для виживання та продуктивної праці.

У теорії трудової діяльності Г.В. Плеханова та М.І. Пономарьова стосовно виникнення фізичної культури виокремлюють об'єктивний та суб'єктивний фактори. До об'єктивного фактору відноситься те, що в процесі трудової діяльності людина постійно вимушена була розвивати свої навички. До суб'єктивного чиннику відноситься свідомість людини, яка формувала вправи для підготовки до трудової діяльності, встановлюючи зв'язок між попередньою підготовкою і результатами полювання, а також організовувала передачу досвіду отриманих навичок.

Результати дослідження свідчать, що теорія трудової діяльності дає логічне пояснення виникненню фізичної культури. Вона підкреслює, що фізичний розвиток людини був безпосередньо пов'язаний із трудовими процесами, що вимагали сили, витривалості та координації.

Ключові слова: фізична культура, діяльність, теорія трудової діяльності.

[https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1\(1\).77](https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1(1).77)

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасний світ характеризується суттєвими перетвореннями, які впливають на різні соціальні інститути, серед яких одним із найпотужніших виступає сфера фізичної культури і спорту. Протягом багатьох століть фізична культура і спорт функціонально пристосовується до потреб та запитів суспільства, її структури, яка постійно змінюється.

Виникнення фізичної культури починається з того моменту коли наші пращури заради свого існування у боротьбі з силами природи, почали використовувати фізичні вправи.

Історія фізичної культури за час свого існування накопичила величезну кількість

матеріалів, що наочно показують поступальний розвиток фізичної культури і спорту від нижчих форм до сучасного їхнього стану.

Зародження та еволюційний шлях розвитку фізичної культури і спорту являє собою галузь історичних і педагогічних знань. Предметом вивчення історії фізичної культури і спорту є загальні закономірності управління процесом фізичного виховання людини, а також і загальні закономірності виникнення, становлення і розвитку на різних етапах розвитку суспільства.

Питання про виникнення фізичної культури є один з основних в історії фізичної культури [5, с. 22].

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз та узагальнення літературних джерел [1, 3, 5] дозволив виокремити 5 основних підходів до виникнення фізичної культури та коротко окреслити їх зміст (рис. 1):

Теорія магії стверджує, що фізичні вправи та ігри мають культове, твариноподібне походження, з виникненням релігійних вірувань елементи фізичних вправ пов'язувались із релігійними обрядами.

Згідно з теорією гри, людина розвивалася фізично й розумово завдяки праці, а трудові процеси виникли з гри, внаслідок чого «гра

старше праці», а «праця є дитя гри». Завдячуючи грі відбувається підготовка до життєвих випробувань, в яких відбувається тренування органів.

Теорія зайвої енергії характеризує людину, як істоту не лише соціальну, але і природно-біологічну з властивою їй руховою активністю. Рухова активність є інстинкт, людина як і тварина грається, бо в неї є надлишок енергії, якщо це інстинкт, то суспільство не несе відповідальності за недоліки (вади) людини.



Рис. 1. Теорії виникнення фізичної культури

Теорія магії стверджує, що фізичні вправи та ігри мають культове, твариноподібне походження, з виникненням релігійних вірувань елементи фізичних вправ пов'язувались із релігійними обрядами.

Згідно з теорією гри, людина розвивалася фізично й розумово завдяки праці, а трудові процеси виникли з гри, внаслідок чого «гра старше праці», а «праця є дитя гри». Завдячуючи грі відбувається підготовка до життєвих випробувань, в яких відбувається тренування органів.

Теорія зайвої енергії характеризує людину, як істоту не лише соціальну, але і природно-біологічну з властивою їй руховою активністю. Рухова активність є інстинкт, людина як і тварина грається, бо в неї є надлишок енергії, якщо це інстинкт, то суспільство не несе відповідальності за недоліки (вади) людини.

Відповідно до теорії трудової діяльності, виникнення фізичної культури обумовлюється природними потребами людини та пов'язані з підготовкою до тієї чи іншої трудової діяльності.

Теорія війни передбачає, що підготовка до військових дій сприяє виникненню особливого виду діяльності, яка забезпечує розвиток фізичних якостей та вивчення рухових дій необхідних на полі бою.

Означені теорії виникнення фізичної культури, взаємодоповнюють одна одну, кожна з яких має право на існування.

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Попри значний обсяг наукових досліджень стосовно виникнення фізичної культури, відзначаємо, що прихильники

теорій: магії, гри, зайвої енергії доводять, що зачатки фізичної культури присутні у тваринному світі, тобто не помічають відмінностей між інстинктивною поведінкою тварин і свідомою діяльністю людей.

Дослідники, які намагалися довести, що фізична культура виникла з релігійних обрядів первісних людей, також помилялися, оскільки людина почала застосовувати фізичні вправи раніше, ніж з'явилася релігія.

Потребує більш глибокого аналізу виникнення фізичної культури через необхідність підготовки людей до життя, і перш за все до трудової діяльності.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є охарактеризувати зміст теорії трудової діяльності стосовно виникнення фізичної культури.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У даному дослідженні використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, а саме: аналіз, синтез та узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження, навчально-методичної літератури та Інтернет-джерел.

Фізична культура, як і культура в цілому, є результатом суспільно-історичної практики людей. В процесі праці люди, впливаючи на оточуючу їх природу, в той же час змінюють і свою власну природу, розвиваючи при цьому свої фізичні і духовні сили.

Фізична культура, як вважають Т.Ю. Круцевич та Г.В. Безверхня є видом культури людини та суспільства. Це діяльність і її результати з формування фізичної готовності до життя. З одного боку, це специфічний процес, а з іншого – результат людської діяльності, а також засіб і спосіб фізичного вдосконалення людини [4, с. 58].

Характеризуючи діяльність, Т. В. Дуткевич зазначає, що це властива лише людині свідомо цілеспрямована активність, що зумовлена соціально значимими цілями та власними потребами людини, підпорядкована суспільним нормам та регулюється ними, визначається суспільними засобами та знаряддями, спрямована на пізнання і перетворення навколишньої дійсності, а також і самої людини [2, с. 92].

Слушною є думка А. В. Приятельчука, що праця це доцільна діяльність, спрямована на задоволення життєвих потреб [6, с. 187]. Праця є обов'язковою умовою існування та розвитку людського суспільства, а також рушійною силою прогресу. Із зміною історичних епох праця стає від покоління до покоління різноманітнішою.

Погоджуємось з думкою Д. Ю. Ницета, А. В. Гета, що праця є основою суспільно-історичного походження фізичної культури [5, с. 21].

Теорія трудової діяльності, як відзначає Г. Є. Аляев базується на припущенні, що фізичні навички людини формувалися під впливом необхідності виконання трудових завдань [7, с. 121]. Основні положення цієї теорії включають:

1. Праця є основною формою людської активності, що вплинула на розвиток фізичних якостей.

2. Еволюція людського організму пов'язана з постійним виконанням трудових дій.

3. Фізичне тренування як підготовка до трудової діяльності сприяло розвитку спеціальних навичок та витривалості.

Фізична культура виникла як спосіб вдосконалення навичок, необхідних для виживання та продуктивної праці. У первісному суспільстві фізична активність проявлялася в мисливстві, рибальстві, будівництві житла, обробці землі та інших формах праці.

У стародавньої людини на відміну від тварин існував соціальний спосіб передачі досвіду (люди зберігали знаряддя та передавали із покоління в покоління, навички їх виготовлення і використання). Саме це привело древню людину до того, що вона звернула увагу на явище вправління в процесі праці.

Фізична культура виникла як спосіб вдосконалення навичок, необхідних для виживання та продуктивної праці. У первісному суспільстві фізична активність проявлялася в мисливстві, рибальстві, будівництві житла, обробці землі та інших формах праці. Відзначаємо, що фізичними вправами ці дії стали лише тоді, коли людина почала свідомо використовувати їх з метою розвитку власних фізичних якостей, виділивши з трудових дій у відносно самостійний вид діяльності. Перетворення

трудова діяльність в фізичні вправи дозволило ефективно впливати, з одного боку, на фізичне вдосконалення людини, а з іншого - на підвищення його працездатності.

В процесі праці люди, впливаючи на оточуючу їх природу, в той же час змінюють і свою власну природу, розвиваючи при цьому свої фізичні і духовні сили. Необхідність підготовки людей до життя, і перш за все до праці, історично обумовила виникнення і подальший розвиток фізичної культури.

У теорії трудової діяльності Г.В. Плеханова та М.І. Пономарьова стосовно виникнення фізичної культури виокремлюють об'єктивний та суб'єктивний фактори [3, с. 16].

До об'єктивного фактору відноситься те, що в процесі трудової діяльності (полювання, рибальство, збиральництво) людина постійно вимушена була розвивати свої навички. Вправляючись, особистість удосконалювала свої фізичні якості (спритність, витривалість, швидкість, силу). Людям доводилося адаптуватися до середовища проживання.

Колективна праця та військові потреби сприяли розвитку спеціальних фізичних тренувань. Розвиток знарядь праці та механізмів змінив вимоги до фізичних можливостей людини, що вплинуло на розвиток спортивних дисциплін та вправ, спрямованих на підтримку фізичної форми. Розвиток засобів виробництва, поділ праці вимагали нових форм фізичної підготовки, що призвело до появи систематизованих методик фізичної підготовки.

До суб'єктивного чиннику відноситься власне свідомість людини, яка формувала вправи для підготовки до трудової діяльності, встановлюючи зв'язок між попередньою підготовкою і результатами полювання, а також організувала передачу досвіду отриманих навичок, тобто виховував. Здатність до мислення дозволила людині встановити, зокрема, зв'язок між попередньою підготовкою і результатами полювання.

Досвід застосування фізичних справ фіксувався і закріплювався у наочних образах первісного мистецтва. З цього моменту і починається поступове відділення ряду рухових актів від виробничої основи і перетворення їх у початкові фізичні вправи. При цьому мисливець усвідомлював дійсність, а правильність своїх дій порівнював із справжнім полюванням, спостерігаючи безсумнівну користь попередньої підготовки.

Фізіологічні особливості людини передбачають потребу в русі для підтримання здоров'я, що сприяло розвитку різних форм фізичної активності. Бажання людини досягти успіху, долати труднощі та змагатися призвело до формування елементів фізичної культури. Прагнення до самовдосконалення, потреба у фізичному та моральному зростанні сприяли розвитку різних видів фізичних вправ у суспільстві.

Фізичні вправи були не тільки засобом підготовки до майбутньої діяльності, але і служили для передачі досвіду, були спрямовані на узгодження рухових актів, співробітництво, вироблення плану спільних дій тощо.

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Результати дослідження свідчать, що теорія трудової діяльності дає логічне пояснення виникненню фізичної культури. Вона підкреслює, що фізичний розвиток людини був безпосередньо пов'язаний із трудовими процесами, що вимагали сили, витривалості та координації. Виявлено, що виникнення фізичної культури у первинному суспільстві обумовлюється об'єктивними та суб'єктивними факторами. Подальші дослідження будуть спрямовані на дослідження суб'єктивних факторів в процесі еволюції людства.

Література

1. Боровик М. О. Історичні передумови виникнення теорії вчення про фізичні якості людини // Київський науково-педагогічний вісник, 2021. № 22. С. 10-16.
2. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. К.: Центр учбової літератури, 2019. 388 с.
3. Ішук О. А., Карабанова Н.С., Томащук О.Г., Іванюк О.А. Історія фізичної культури : метод. розробка для студентів факультету фізичної культури, спорту та здоров'я. Луцьк: Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2023. 128 с.

4. Круцевич Т.Ю. Безверхня Г.В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. К.: Олімпійська література, 2010. 248 с.
5. Нишета Д. Ю., Гета А. В. (2023) Етапи історичного розвитку фізичної культури в стародавні часи // Актуальні проблеми фізичної культури та спорту: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 2023. С. 21-24.
6. Приятельчук А. В. Поняття "робота", "праця" та "матеріальне виробництво"// Українознавчий альманах, 2012. Вип. 7. С. 187-189.
7. Філософія. Курс лекцій для студентів усіх напрямів підготовки усіх форм навчання / Відп. ред. проф. Г. Є. Аляєв. Полтава: ПолтНТУ, 2012. 288 с.

References

1. Borovyk M. O. (2021) Istorychni peredumovy vynyknennia teorii vchennia pro fizychni yakosti liudyny // Kyivskyi naukovo-pedahohichnyi visnyk., № 22. 10-16. [in Ukrainian].
2. Dutkevych T. V. (2019) Zahalna psykholohiia. K.: Tsentri uchbovoi literatury, 388. [in Ukrainian].
3. Ishchuk O. A. , Karabanova N.S., Tomashchuk O.H., Ivaniuk O.A. (2023) Istoriia fizychnoi kultury : metod. rozrobka dlia studentiv fakultetu fizychnoi kultury, sportu ta zdorovia. Luts'k : Volynskyi nats. un-t im. Lesi Ukrainky. 128. [in Ukrainian].
4. Krutsevych T.Iu. Bezverkhnia H.V. (2010) Rekreatsiia u fizychnii kulturi riznykh hrup naselennia : navch. posib. K.: Olimpiiska literatura. 248. [in Ukrainian].
5. Nyscheta D. Yu., Heta A. V. (2023) Etapy istorychnoho rozvytku fizychnoi kultury v starodavni chasy // Aktualni problemy fizychnoi kultury ta sportu: zbirnyk materialiv IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu. 21-24. [in Ukrainian].
6. Priyatelchuk A. V. (2012) Poniattia "robota", "pratsia" ta "materialne vyrobnytstvo"// Ukrainoznavchyi almanakh., Vyp. 7. 187-189. [in Ukrainian].
7. Filosofiia. (2012) Kurs lektsii dlia studentiv usikh napriamiv pidhotovky usikh form navchannia / Vidp. red. prof. H. Ye. Aliaiev. Poltava: PoltNTU. 288 [in Ukrainian].

Abstract

DUTCHAK Yurii

Khmelnitskyi National University

THE EMERGENCE OF PHYSICAL CULTURE: THEORY OF LABOR ACTIVITY

The modern world is characterized by significant transformations that affect various social institutions, among which one of the most powerful is the sphere of physical culture and sports. For many centuries, physical culture and sports have been functionally adapting to the needs and demands of society, its structure, which is constantly changing.

The emergence of physical culture begins from the moment when our ancestors began to use physical exercises for the sake of their existence in the struggle against the forces of nature.

The purpose of the study is to characterize the content of the theory of labor activity in relation to the emergence of physical culture.

To achieve the goal of the study, a complex of interrelated research methods was used, namely: analysis, synthesis and generalization of scientific information on the research problem, educational and methodological literature and Internet sources.

Physical culture, like culture in general, is the result of the socio-historical practice of people. In the process of work, people, influencing the nature surrounding them, at the same time change their own nature, developing their physical and spiritual forces.

The results of the study proved that the theory of labor activity is based on the assumption that a person's physical skills were formed under the influence of the need to perform labor tasks for survival and productive work.

In the theory of labor activity, G.V. Plekhanov and M.I. Ponomarev distinguish objective and subjective factors in relation to the emergence of physical culture. The objective factor includes the fact that in the process of labor activity a person was constantly forced to develop their skills. The subjective factor includes the consciousness of a person who formed exercises to prepare for labor activity, establishing a connection between preliminary training and the results of hunting, and also organized the transfer of experience of acquired skills.

The results of the study show that the theory of labor activity provides a logical explanation for the emergence of physical culture. She emphasizes that the physical development of man was directly related to labor processes that required strength, endurance, and coordination.

Keywords: physical culture, activity, theory of labor activity.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2025 р.